

สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

(SUMMARY, IMPLICATION AND RECOMMENDATION)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต่าในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวิเคราะห์บริบททางเศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคอยเต่า รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ และศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาลักษณะและพื้นฟูภูมิปัญญาสิ่งทอ วัฒนธรรมการสืบทอด และลักษณะของลวดลายผ้าทอดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า รวมทั้งการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชน อีกทั้งยังศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน และความสามารถในการจัดการผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นฐานงานอาชีพของชาวบ้านในชุมชนคอยเต่า

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล โดยการเปรียบเทียบกับ ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วเพื่อยืนยันผลจากข้อค้นพบ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยพิจารณาตามข้อค้นพบตามกระบวนการวิจัยดังนี้

1. การวิเคราะห์บริบททาง เศรษฐกิจ-สังคม ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคอยเต่า รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่าในอดีตชุมชนคอยเต่ามีวัฒนธรรมการใช้ผ้าซึ่งแต่เดิมเป็นการผลิตผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน มีการปั่นฝ้ายจนกระทั่งการทอออกมาเป็นผืนผ้าโดยผู้หญิงในครอบครัว เพื่อใช้นุ่งห่มนับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมและสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ด้วยทักษะและความชำนาญที่พัฒนาขึ้นมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งทำให้ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าเป็นที่ยอมรับกันทั้งในชุมชนและนอกชุมชน โดยการสังเกตจากพ่อค้าที่อยู่นอกชุมชนจะนำฝ้ายมาจ้างชาวบ้านในชุมชนคอยเต่าทอเวลานำไปจำหน่ายในตัวเมืองจะบอกว่าเป็นผ้าจากคอยเต่า อีกทั้งชุมชนคอยเต่ายังมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนคอยเต่า มีความเชื่อในเรื่องลวดลายและเส้นสีที่เชื่อมโยงกับชีวิตและความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

เหล่านี้สามารถนำกลับมาพัฒนา เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้ เข้าใจถึงคุณค่าของผ้าทอในท้องถิ่นของตนเองว่าภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งทอถือเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคมที่ประกอบไปด้วย ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาของบุคคลที่มีประสบการณ์เรียนรู้จากชีวิตจริง และภูมิปัญญานั้นจะต้องมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน โดยผ่านระบบการผลิต ระบบความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์

ทางด้านความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการใช้ผ้า ทอของชุมชนคอยเด่านั้น สรุปได้ว่า วัฒนธรรมการทอผ้า ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษจากยายสู่แม่ จากแม่สู่ลูก จากลูกสู่หลานมาเป็นเวลานาน โดยการได้ยืม ได้ฟังตลอดจนการได้เห็นกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ตั้งแต่ยังเป็นเด็กหญิงจนเป็นสาว เป็นการซึมซาบกระบวนการเหล่านี้ไว้โดยธรรมชาติ ประกอบกับความจำเป็นที่ต้องใช้ผ้าในชีวิตประจำวันทำให้ผู้หญิงชาวล้านนาในอดีตมีสำนึกสำนึกกว้างงานทอผ้ามีความสำคัญและจำเป็นต่อครอบครัว ภาระหน้าที่ดังกล่าวทำให้ขบวนการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งยังคงดำเนินไปอย่างไม่เปลี่ยนแปลงและขณะเดียวกันการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ได้เกิดกระบวนการพัฒนาทั้งในด้านรูปแบบเทคนิคและลวดลาย กลายเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ต้องใช้ ทั้งฝีมือ ทักษะความชำนาญ และความประณีตละเอียดอ่อนในการผลิต แต่ในปัจจุบันความเจริญทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันสภาพสังคม แบบพึ่งพาตนเองและพึ่งพาธรรมชาติมีการเสื่อมและหายไป การพัฒนาโดยเน้นความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานทำให้ชุมชนชนบทมีสภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนไป การคมนาคม การสื่อสารสะดวกรวดเร็วตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่หลังไหลเข้าสู่ชุมชนทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ชนบทนิยมประเพณีและวัฒนธรรมต่างได้รับผลกระทบจากการพัฒนาไปด้วย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านคมนาคมการสื่อสาร เดิมชุมชนคอยเด่า ถนนหนทางมีน้อยการเดินทางจากในตัวเมืองเชียงใหม่ เข้าคอยเด่าลำบาก หรือถนนติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านไม่ค่อยสะดวก การติดต่อกันระหว่างชุมชนและการติดต่อกันภายนอกมีน้อย แต่ปัจจุบันชุมชนคอยเด่ามีความเจริญทางด้านคมนาคม การติดต่อกับชุมชนภายนอกสะดวกมากขึ้น มีถนนคอนกรีตเชื่อมระหว่างภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้การซึมซับวัฒนธรรมภายนอกผ่านสื่อต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว การซื้อสิ่งของ เครื่องใช้รวมทั้งเสื้อผ้าผ้าห่ม ผ้าใช้สอยต่างๆ เป็นไปอย่างสะดวก ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษานอง รัชพล ปิจพิบูลย์ (2538: 81-82) ซึ่งพบว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบคมนาคมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม และการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ความเจริญทางคมนาคมที่สะดวกทำให้การติดต่อกับชุมชนภายนอกเป็นไปได้ง่าย รวมทั้งการซื้อสิ่งของ เครื่องใช้ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะวัยรุ่นนิยมแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น พ่อค้าสามารถนำสินค้ามาจำหน่ายถึงในหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรม

เปลี่ยนไป และยังคงสอดคล้องกับงานของ สุกแดน วิสุทธิลักษณ์ (2534: 90) จากการศึกษาพบว่า ในช่วงที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีความเจริญทางด้านคมนาคมและเทคโนโลยีทำให้ วัฒนธรรมการทอผ้ามีความเสื่อมลง การแต่งกายนิยมเสื้อผ้าทันสมัย เสื้อสำเร็จรูปที่หาซื้อได้ง่ายจะ ทอผ้าใส่ต้องใช้เวลานาน ถ้าเป็นผ้าที่ทอยากเช่นผ้าจกจะใช้วิธีย้อมย้อมหรือเพื่อนบ้านใช้แทนการทอ เอง

ประการต่อมา ความเปลี่ยนแปลงด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาทอผ้า เมื่อการพัฒนา ถนนหนทางสะดวก ความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาแทนที่ความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้คนต้อง ทำงานอย่างหนักเพื่อนำเงินมาซื้อของเครื่องใช้ที่จำเป็นรวมทั้งเสื้อผ้า ผ้าห่มจากที่เคยผลิตใช้เอง ระยะเวลาเริ่มหาซื้อด้วยเงินตรา ทำให้ชาวบ้านออกไปทำมาหากินอย่าง ทำให้ขบวนการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาทอผ้าจากผู้สืบทอด การทอผ้าของคนในชุมชนค่อยๆ เริ่มลดจำนวนลง บางครอบครัวที่มี ฐานะ จะส่งลูกหลานไปเรียน โรงเรียนนอกชุมชนหรือในเมืองทำให้รับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น หันไปนิยมเสื้อผ้าสมัยใหม่ด้วยสาเหตุที่กล่าวมาทำให้ขบวนการสืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าขาดหายไป ขาดการรับรู้ การได้เห็น ได้ฟังตลอดจนขาดความผูกพันกับการทอผ้า โดยมองไม่เห็นคุณค่าของภูมิ ปัญญาที่บรรพบุรุษได้สะสมมาเป็นเวลานาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ อ้อมจิต กันทาใจ (2541: 78-79) พบว่า ขบวนการสืบทอดวัฒนธรรมทอผ้าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในวัย กลางคน มีอาชีพอื่นทำอยู่แล้ว ทอผ้าเมื่อมีเวลาว่างจากงานประจำ งานทอผ้าได้ค่าแรงน้อยไม่พอ ค่าใช้จ่าย อีกประการหนึ่งลูกๆ หลานๆ ต้องเรียนหนังสือ ไม่มีเวลาเรียนรู้การทอผ้าพอเรียนจบก็ ต้องเข้าไปศึกษาต่อในเมือง จะเห็นได้ว่าการทอผ้าเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะเห็นได้ จากการศึกษาของลำแพน จอมเมือง (2540: 118, 120) พบว่า คราวเรือนที่ทำการทอผ้าส่วนใหญ่จะ ทอผ้า เพื่อเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวในเวลาว่างจากการทำเกษตรและช่วงอายุที่ทำการ ทอผ้าจะอยู่ในช่วง 31-50 ปี และช่วงอายุที่มีการทอผ้าน้อยที่สุดจะมีอายุต่ำกว่า 20 ปี และมี จำนวนน้อยมาก อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ลำแพน จอมเมือง และสุทธิพงษ์ วสุโสภภาพ (2545: 50) พบว่า การประกอบอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพหลักยังมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวน ครัวเรือน การผลิตงานทางด้านทอผ้าจะผสมผสานกับการประกอบอาชีพด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อการยังชีพเป็นหลัก และวัตถุดิบหรือวัสดุต่างๆ ที่ใช้ในการทอผ้าจะหาซื้อจากร้านค้าที่มีการ เตรียมไว้พร้อมที่จะทอได้เลย

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงด้านระบบการศึกษา ก็มีผลต่อระบบการถ่ายทอด ภูมิปัญญาซึ่งผลการวิจัยได้สอดคล้องกับ รัชพล ปิงพิบูลย์ (2538) พบว่า การศึกษาปัจจุบันเป็น ระบบโรงเรียน เมื่อเด็กอายุถึงวัยบังคับต้องไปเข้าเรียน เมื่อจบก็เรียนต่อในระดับสูงขึ้น การศึกษา ด้านต่างๆ รวมทั้ง ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดในลักษณะของ

สังกรมในรูปแบบต่างๆ ผู้ปกครองไม่ต้องรับผิดชอบการอบรมสั่งสอน ทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี จึงทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมขาดหายไป

อย่างไรก็ตาม ผลของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแนวคิดความทันสมัยโดยผ่านทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนาประเทศ โดยผลักดันให้ชาวชนบทต้องปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมเสรี วิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเดิมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ โดยอิสระ ได้เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย โดยที่อำนาจการต่อรองเป็นของผู้ซื้อและกลไกตลาดที่เกี่ยวข้องกับความต้องการผลผลิตในต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เพราะได้รับเอาความรู้สติปัญญาจากโลกตะวันตก จนไม่รู้จักตัวเองเป็นหนี้เป็นสินและประสบกับความทุกข์ยาก ในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านที่มีความคิดเป็นของตนเอง จึงย้อนกลับไปหาวิธีการทำมาหากินด้วยการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเองในชุมชน เพื่อปลดปล่อยหนี้สินพันธนาการ โดยกินอยู่อย่างประหยัด ซึ่งสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ ดังที่รู้จักกันแพร่หลาย อาทิ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม มหาอยู่ สุนทรชัย หลวงพ่อนาน สุทศโล เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้นำชาวบ้านที่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในพิจารณาปัญหา แล้วฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อรวมกันแล้วร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยใช้หลักการพึ่งพาตนเองด้วการใช้ความรู้ความเข้าใจที่มีสั่งสมอยู่ในวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นหลักในการสู้กับปัญหา อีกทั้งนักวิชาการ นักคิด หลายท่านได้พบความจริงของปัญหาชาวบ้าน ชาวชนบท และสังคมโดยรวมว่ามีแนวโน้มในการสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองลงไปทุกที ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมทางสื่อมวลชนและในวงวิชาการอย่างกว้างขวาง พบว่าในเวลานี้ยังมีภูมิปัญญาอันมีค่าอยู่ในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยอยู่อีกมาก นอกจากนั้น จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงบ่งชี้ถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งมีผลต่อเนื่องต่อการพัฒนาคือ ไม่ว่าจะพัฒนาในรูปแบบใด ระดับใดจะต้องฟังความคิดเห็นและการตัดสินใจของชาวบ้านเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้านให้มากที่สุด จึงเกิดกระแสความนิยมขึ้นใหม่โดยการนำเอาประเด็นปัญหากับระบบภูมิปัญญาดั้งเดิม (indigenous knowledge system and practical thought) มาปรับใช้ในปัจจุบัน โดยการแปลงรูปภูมิปัญญาไทยมาสู่ความเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการเลือกสรร กลั่นกรอง แล้วจัดเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการเรียนรู้และการปรับตัว (เอกวิทย์ ณ กลาง, 2544: 31, 34, 37)

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาลักษณะ และฟื้นฟูภูมิปัญญา สิ่งทอ วัฒนธรรมการสืบทอดและลักษณะของลวดลายผ้าทอดั้งเดิมของชุมชนดอยเต่า รวมทั้งการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนดอยเต่า สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วิธีการและกระบวนการในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า สามารถสรุปเป็นขั้นตอนตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้ดังนี้

1. กระบวนการวางแผนการปฏิบัติการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิค AIC ในการวางแผนการทำงานและมีผู้รับผิดชอบ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ กล่าวคือ

ก. ขึ้นเตรียมชุมชน เป็นการอธิบายถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย
 ข. ขึ้นการประชุมวางแผนการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ โดยการหาแนวทางในการปฏิบัติทางด้านองค์ความรู้ ลวดลายผ้า การทอ จัดกลุ่มกิจกรรมที่สามารถทำเองได้ และกิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือจากภายนอก เรียงลำดับกิจกรรม

ค. ขึ้นของการมอบหมายผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม ซึ่งมีกิจกรรมการทอ ลวดลายดั้งเดิม โดยผู้รู้ การข้อมสิทธิ์ธรรมชาติ การจัดหาวัตถุดิบ การจัดหาอุปกรณ์ในการทอ ลวดลาย

ง. กระบวนการปฏิบัติการทอ ลวดลายดั้งเดิมตัวอย่างทั้ง 7 ลาย

จ. กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของลวดลายดั้งเดิมครั้งที่ 1

ฉ. กระบวนการแก้ปัญหาเรื่องอุปกรณ์ การทอที่ยังไม่ถูกต้อง และการข้อมสิทธิ์ธรรมชาติ

ช. กระบวนการปฏิบัติการทอ ลวดลายดั้งเดิมและการเรียนรู้เรื่องลวดลายระหว่างสมาชิก

ซ. กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของลวดลายดั้งเดิมครั้งที่ 2

ฌ. กระบวนการปฏิบัติการทอเพื่อฝึกความชำนาญในการทอ ลวดลายดั้งเดิม

ฎ. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการเพื่อริเริ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านคอยเต่า

การสังเคราะห์กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการฟื้นฟูและการพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าตั้งแต่ การข้อมสิทธิ์ธรรมชาติ การทอ ลวดลาย และการจัดการวัตถุดิบ จากธรรมชาติของชุมชนคอยเต่า นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความคิด วิธีการและทดลองฝึกปฏิบัติจาก กลุ่มทอผ้าบ้านโป่งดำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ตั้งแต่การเตรียมฝ้าย การต้มวัตถุดิบ การใช้สารย้อมสี ตลอดจนขั้นตอนของการย้อม เป็นการสืบทอดความรู้ โดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชาวบ้านร่วมมือกันทำกิจกรรมทุกขั้นตอน จนเกิดความชำนาญและสร้างสรรค์ลายที่มีเอกลักษณ์มีคุณค่า และความงามของตัวเอง การทอลายให้มีความงามและถูกต้องขึ้นอยู่กับ การเตรียมฝ้าย การคัดเลือกเส้นฝ้าย ให้มีขนาดสม่ำเสมอ การกระแทกฟืมที่มีน้ำหนักสม่ำเสมอ ความถี่ห่างของฟืม ความถูกต้องของฟืม และการสืบเส้นด้ายขึ้นทุกเส้น รวมทั้งการสอดใส่เส้นด้ายพุ่งอย่างถูกต้อง และการเลือกสีของเส้นฝ้ายเพื่อให้ผืนผ้าออกมางดงามซึ่งทุก

ขั้นตอนการผลิตผืนผ้า ทุกขั้นตอนต้องอาศัยทักษะความชำนาญ ความประณีต สมาธิ และความอดทน ที่ชาวบ้านแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในรูปของศิลปะประจำท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ที่แฝงไว้ด้วยแรงบันดาลใจ และความเชื่อนอกจากนี้ชาวบ้านชุมชนคอยเต่า ยังสามารถนำวัตถุดิบและองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่มีในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอก ถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง

ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานของ สีลาภรณ์ นาคทรพร และคณะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ: 2538 121-127) ที่ได้กล่าวไว้ว่าตัวชีวิตในงานพัฒนา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีการพึ่งพาภายนอกน้อยที่สุดของสมาชิกภายในกลุ่ม ควรคำนึงถึงการจัดสิ่งที่เป็นรูปธรรมคือกิจการที่เกิดขึ้น ทั้งกิจการของนักพัฒนาและกิจการชาวบ้าน อันจะนำไปสู่ที่ชาวบ้านและชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นได้ ซึ่งกิจกรรมนั้นได้แก่ การแลกเปลี่ยนข้อมูลกันระหว่างชาวบ้าน หรือข้อมูลที่นักพัฒนาเสนอแนะให้เป็นข้อมูลที่มีส่วนในการกระตุ้นจิตสำนึก การจัดเวที เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพราะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปัญหา เป็นต้น จากกิจกรรมดังกล่าวจะนำไปสู่ผลการดำเนินงาน สามารถเห็นทางเลือกในการแก้ปัญหา นำฐานภูมิปัญญาเดิม ผสมกับภูมิปัญญาใหม่ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในทำนองเดียวกันวิถีการผลิต จำเป็นต้องเกิดดุลยภาพแก่ชีวิตของชาวบ้าน เช่น ไม่เป็นพิษต่อสุขภาพของผู้บริโภค สอดคล้องกับวิถีชีวิต (สุขภาพ สบายใจ) ครอบคลุมอบอุ่น เหมาะกับสภาพภูมิศาสตร์ ไม่ฝืนธรรมชาติ (เช่น ไม่นำเนื้อไม้มาเป็นวัตถุดิบในการผลิต) มีการพึ่งพาภายนอกน้อยที่สุด โดยการที่ชาวบ้านสามารถเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตได้แก่ ที่ดิน เครื่องมือวัตถุดิบ แรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ ข้อค้นพบยังมีความสอดคล้องกับประเด็นการศึกษาของแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและขบวนการพื้นเมือง (Ralph Linton อ้างใน สนิท สมักรการ, 2538) ในลักษณะการฟื้นฟูลวดลายผ้าดั้งเดิมที่มีการสืบทอดกันมา จากรุ่นหนึ่งมารุ่นหนึ่ง มีการใช้ผืนผ้าจากลวดลายดั้งเดิมเป็นเครื่องนุ่งห่มในอดีต เมื่อถึงช่วงระยะเวลาหนึ่ง ที่ถูกกระแสวัฒนธรรมทันสมัยมาครอบงำทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่น สูญหายไป แต่ยังคงเหลือเป็นภูมิปัญญาผู้รู้ไว้เพื่อนำมาสืบทอดกันใหม่ ซึ่งความดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาลวดลายดั้งเดิมนั้น มีการใช้ฐานความรู้ภูมิปัญญาเดิมผสมผสานกับภูมิปัญญาใหม่ที่มีการแลกเปลี่ยน ระหว่างชุมชนและนักวิชาการแต่ยังคงลักษณะเด่นของภูมิปัญญาเดิมไว้ ในลักษณะของการผลิตที่ใช้ทรัพยากร เครื่องมือวัตถุดิบ องค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ยังคงมีแรงบันดาลใจและคุณค่าทางด้านจิตใจไว้ ดังนั้นกระบวนการผลิตจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านสิ่งทอพื้นบ้าน ในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอด ที่ผู้รู้ที่ได้รับการสืบทอดลวดลายดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการถ่ายทอดไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เป็นกระบวนการ

ผลิตซ้ำที่มีผสมผสานให้เข้ากับบริบทของชุมชนปัจจุบัน ในลักษณะของรูปแบบต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันและสามารถที่ก่อให้เกิดการสร้างอาชีพได้ต่อไป

จากการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า เป็นลักษณะการถ่ายทอดที่มีกระบวนการเรียนรู้จากระบบครอบครัวก่อน ซึ่งในสมัยก่อนการเรียนรู้สืบทอดจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จากแม่สู่ลูกและเป็นการทำเพื่อการดำเนินชีวิต ทำใช้ในครอบครัว แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนรุ่นใหม่ของชาวบ้านชุมชนคอยเต่าไม่มีความสนใจที่จะทอผ้าสวมใส่เองเพราะคิดว่าไม่ทันสมัย ใช้เวลานาน ได้รับค่าตอบแทนน้อย และซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปสวมใส่ได้เร็ว ดังนั้นคนรุ่นใหม่ของชุมชนคอยเต่าจึงมองไม่เห็นคุณค่าของผ้าทอลวดลายดั้งเดิม แต่ยังคงมีกลุ่มสตรีกลุ่มหนึ่งที่ยังมองเห็นคุณค่าด้านนี้ซึ่งสตรีกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป ยังมีความสามารถในการทอผ้าเป็นและบางคนรับจ้างทอผ้าจากพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นอยู่แล้ว ดังนั้นกระบวนการฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า จึงดำเนินการขึ้น จากการถ่ายทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาผู้รู้สู่สมาชิกที่มีความตั้งใจเข้าร่วมปฏิบัติการทำกิจกรรมครั้งนี้ โดยร่วมจากการลงมือลงถูกทางด้านจากการข้อมติจากธรรมชาติจนได้รับการแนะนำและปฏิบัติกรร่วมกันจากกลุ่มทอผ้าบ้านโป่งคำโดย แม่หลือ จันอ้น ซึ่งเป็นผู้รู้คนหนึ่ง ที่เข้าใจการทำงานแบบเป็นกลุ่มสมาชิกทอผ้า ได้ให้การถ่ายทอดความรู้และแนะนำการทำงานเป็นกลุ่มจากกลุ่มทอผ้า คอยเต่าสามารถพัฒนาองค์ความรู้ ถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ซึ่งสอดคล้องกับศึกษาของ อุทัย คลยเกษม และคณะ (2536) (อ้างใน ศรีพรรณ สิริพิงส์ และคณะ, 2542: 11-12) ที่ว่า ฐานการเรียนรู้ซึ่งมีผู้ให้มีการเรียนรู้ฟังตัวอยู่ มีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ในชุมชน และต่างชุมชน เช่น พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน ครู ผู้นำชาวบ้าน แม้กระทั่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ บุคคลสามารถเรียนรู้ ฝึกฝนความชำนาญหรือความรู้เฉพาะด้าน เช่นการทอผ้าซึ่งมีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องใช้ฟังตนเองในความเป็นอยู่ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องสั่งสม พัฒนาความรู้เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้มักจะสอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตจริงแต่ละด้าน ทำให้มีโอกาสนในการฝึกฝน ทดลองทดลองและประเมินผลการปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เนื้อหาการเรียนรู้จึงเป็นเนื้อหาจากภูมิปัญญาของชุมชนที่มีส่วนในการช่วยจรรโลงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีพรรณ สิริพิงส์ และคณะ (2542: 103-104) ที่พบว่าปัญหาของการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน จะประกอบด้วย (1) ตัวของผู้ที่ไม่เห็นประโยชน์หรือความสำคัญที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น (2) การถ่ายทอดเกิดขึ้นเมื่อมีผู้สนใจมาขอรับการถ่ายทอดความรู้ (3) คนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าของการสืบทอดภูมิปัญญา มองเห็นว่าเป็นสิ่งธรรมดา ล้าสมัย (4) การถ่ายทอดภูมิปัญญาบางอย่าง เพื่อเป็นการเพิ่มยอดขายแก่ผู้ผลิตและเพื่อสืบ

ทออาชีพของครอบครัว (5) ผู้ที่มารับการถ่ายทอดไม่มีความตั้งใจที่แท้จริงในการเรียนรู้และการไม่สามารถใช้ภูมิปัญญานั้นในการประกอบอาชีพหลักได้เพราะมีรายได้น้อย และ (6) องค์กรหรือกลุ่มคนยังขาดการรวมตัวและร่วมมือกันอย่างจริงจัง

สำหรับกระบวนการ และรูปแบบการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ในการการทอผ้า ลวดลายดั้งเดิมนั้น จากผลการวิจัยของชุมชนดอยเต่าสรุปได้ว่า กระบวนการและรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ เป็นลักษณะที่ผู้รู้ในแต่ละลวดลาย ทำการถ่ายทอดส่งต่อความรู้ให้กับสมาชิก โดยการร่วมฝึกปฏิบัติการทำทอผ้าร่วมกับสมาชิก พร้อมทั้งมีการถ่ายทอดกันตัวต่อตัว ถ้าสมาชิกคนไหน อยู่บ้านใกล้กับผู้รู้ จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างใกล้ชิดเพราะชุมชนมีความสนิทสนมกัน อย่างเครือญาติ และนอกจากนี้ผู้รู้ยังเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้า และช่วยตรวจเช็คความถูกต้องของ ลวดลาย ช่วยแนะนำการใช้สีและเส้นผ้าได้ อีกทั้งยังเป็นช่างทอผ้าฝีมือดีเมื่อมีลูกค้าสั่งสินค้ามา พร้อมกันนี้ผู้รู้และสมาชิกที่รับการถ่ายทอดจนชำนาญแล้ว ยังมีความยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้แก่เยาวชนหรือนักเรียนในชุมชน เมื่อทางโรงเรียนมีความประสงค์อยากให้นักเรียนหรือเยาวชนได้เรียนรู้อาชีพทอผ้าลวดลายดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้และสมาชิกของกลุ่มถ่ายทอดให้กับเยาวชนประจวบคั้งเป็นบุตรหลานของตนเอง จากข้อค้นพบนี้ ได้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา เกียรติฉัตร (2546: 79-95) ที่พบว่า กลุ่มที่ครูภูมิปัญญาไทยถ่ายทอดความรู้และทอผ้าพื้นเมืองในระดับชุมชน คือ เยาวชนและกลุ่มสตรีที่ประกอบอาชีพทอผ้าพื้นเมืองในชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาฝีมือการทอผ้าและการทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าพื้นเมืองในชุมชน 2 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการถ่ายทอดโดยครูภูมิปัญญาไทยเป็นศูนย์กลางแบบร่วมกันทำกิจกรรมทอผ้าระดับกลุ่ม พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดในลักษณะนี้มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานอาชีพในกลุ่มสตรีที่ประกอบอาชีพทอผ้า โดยที่ในชุมชนประกอบด้วย ประชากรสถาบัน และองค์กร หรือกลุ่มสังคม สตรีถือเป็นกลุ่มทางสังคมที่อยู่ในชุมชนที่มีโครงสร้างภายในกลุ่มประกอบด้วย คณะกรรมการและสมาชิก คณะกรรมการกลุ่มได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มให้กิจกรรมทอผ้าบรรลุตามเป้าหมาย รูปแบบนี้ครูภูมิปัญญาไทยมีหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มในฐานะผู้นำและถ่ายทอดความรู้คือ เป็นการส่งต่อความรู้ ความชำนาญให้ผู้รับการถ่ายทอดได้มีความรู้และปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง โดยผ่านการดำเนินกิจกรรมทอผ้าพื้นเมืองร่วมกัน และนอกจากนี้ยังพบว่า การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าพื้นเมืองของครูภูมิปัญญาไทยเกิดขึ้นจากสถานการณ์ 2 ประการคือ สถานการณ์ที่ถูกคำสั่งซื้อผ้าทอพื้นเมืองและสถานการณ์ฝึกสมาชิกใหม่เพื่อทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งสถานการณ์ที่ 2 จะมีทั้งการถ่ายทอดโดยตรง คือสอนเป็นรายบุคคลแบบตัวต่อตัวและถ่ายทอดโดยทางอ้อม คือ สอนโดยการแข่งขันเป็นกลุ่มย่อย ให้ญาติสอนญาติ หรือเพื่อสอนเพื่อน ซึ่งในกระบวนการถ่ายทอดจะมีขั้นการ

เตรียมการ การถ่ายทอดและการประเมินผลโดยครูภูมิปัญญาไทย และ (2) รูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบวิทยากรระดับโรงเรียนในชุมชน พบว่า ครูภูมิปัญญาไทยมีความต้องการให้เยาวชนในโรงเรียนได้มีความรู้การทอผ้าพื้นเมืองซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่า เยาวชนจบการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพอื่นแต่อาชีพทอผ้าก็ยังฝังอยู่ในจิตใจของเยาวชนเหล่านั้น ทั้งนี้ ครูภูมิปัญญาไทยมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้อยู่ 2 ประการคือ (1) การนำความรู้การทอผ้าพื้นเมืองไปสู่โรงเรียน โดยมีกลุ่มเยาวชนในโรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมาย (2) การให้เยาวชนได้เรียนรู้สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เกิดความรักความผูกพันกับผ้าทอในจิตใจก่อให้เกิดการสืบสานและพัฒนาผ้าทอต่อไป และในทำนองเดียวกันนักเรียนหรือเยาวชนยังได้เรียนรู้การทอผ้าพื้นเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีชื่อเสียงในชุมชน และสามารถทอผ้าได้ อีกทั้งยังนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดในการสร้างทอได้ หากเยาวชนมีความพึงพอใจในความต้องการที่เลือกการทอผ้าเป็นอาชีพหนึ่งในอนาคต

นอกจากนี้ กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2546, 111-126) พบว่ารูปแบบการเรียนรู้การทอผ้าของครูภูมิปัญญาไทยมี 3 รูปแบบคือ (1) รูปแบบการเรียนรู้จากแม่แบบตัวต่อตัว ซึ่งเป็นกระบวนการจัดกลาทางสังคม (socialization) โดยที่แม่เป็นบุคคลหลักในการอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ตามที่สถาบันครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบและยังทำให้เกิดความรักความผูกพันซึ่งกันและกัน บุตรสาวได้เรียนรู้ระเบียบกฎเกณฑ์ของครอบครัว ควบคู่ไปกับการทอผ้า สามารถมีความรับผิดชอบต่อการผลิตผ้าทอพื้นเมือง คูแลครอบครัว และพร้อมที่จะดูแลลูกหลานต่อไปในอนาคต (2) รูปแบบการเรียนรู้ภาษาพูดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายใน (intrinsic motivation) โดยที่ครูภูมิปัญญาไทยต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงใช้ภาษาเป็นสื่อสัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้ยังใช้ภาษาเป็นตัวกำหนดแนวคิดและการรับรู้ด้วย การรับรู้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของภาษาที่ใช้ การที่ครูภูมิปัญญาไทยได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้กับเพื่อนและใกล้ชิดกับบุคคลอื่น ทำให้ได้รับประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลายจนเกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ขึ้นมา การใช้ภาษาในการสื่อสาร จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ในเชิงทักษะสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยทักษะการใช้ภาษาการพูด (verbal skill) และทักษะทางร่างกาย (physical skill) ทักษะเหล่านี้มีการได้เรียนรู้และฝึกซ้ำอย่างต่อเนื่องและกลั่นกรองจนเกิดเป็นองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของตนเอง และ (3) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองของครูภูมิปัญญาไทยแบ่งได้ 3 ลักษณะกล่าวคือ

ก. ลักษณะการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นเหตุอันเนื่องมาจากสถานการณ์เจ้าของปัญหาในการประกอบอาชีพ (situation stimuli) กับความต้องการของครูภูมิปัญญาไทยที่มีความรู้เดิมอยู่แล้วจากการทอผ้าห่ม เมื่อต้องการทอผ้า ผ้าตีนจกเป็นการตอบสนอง

(response) ในลักษณะการกระทำ (performance) โดยแอบไปทดลองทอผ้าจากที่บ้านป่าขณะที่ยังไม่อยู่การตอบสนองเป็นการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวที่ประสานกันระหว่าง ตา มือ แขน และเท้า ซึ่งเรียกว่าทักษะกลไกและการเรียนรู้ (perceptualmotor skill) ในการตอบสนองอย่างต่อเนื่องแบบถูกใช้ที่รวมทั้งความรู้ ความคิด ความเข้าใจ และลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ

ข. ลักษณะการเรียนรู้โดยการลองผิดลองถูก (trial and error) เป็นลักษณะการเรียนรู้หลังจากที่มีการฝึกอบรมได้รับความรู้มาแล้วต่อจากนั้นได้มาฝึกทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยไม่มีผู้ให้คำแนะนำ ในระหว่างการปฏิบัติเป็นการทดลองที่ไม่ได้มีการวางแผนไว้อย่างเป็นระเบียบ ดำเนินการปฏิบัติทดลองไปจนกว่าจะได้ผลเป็นที่พอใจ กล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ลักษณะลองผิดลองถูก ในทำนองเดียวกันที่ Sehnk (อ้างใน กาญจนา เกียรติมนิรัตน์, 2546) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้ในลักษณะลองผิดลองถูกนี้สิ่งสำคัญคือการเสริมแรง (reinforcement) เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงในการฝึกปฏิบัติโดยการปฏิบัติซ้ำ กล่าวคือ ความรู้ที่ได้จากการลองผิดลองถูกเป็นการเสริมแรงที่ดีที่สุดที่ทำให้ครูภูมิปัญญาไทย มีการศึกษาหาความรู้ เพื่อให้ความรู้มากกว่าเดิม เช่นเดียวกับที่กลุ่มทอผ้าคอยเต่าได้มีการเรียนรู้ในลักษณะนี้ หลังจากที่ได้อบรมเชิงปฏิบัติกับกลุ่มทอผ้าบ้านโป่งดำ ด้านการยอมรับจากธรรมชาติแล้วกลับมาฝึกปฏิบัติทดลองซ้ำอีกที่คอยเต่าทำให้เกิดความรู้และความชำนาญจนยอมรับได้มีคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม

ค. ลักษณะการเรียนรู้โดยคิดค้นแปลง ด้วยเหตุที่ทำให้ครูภูมิปัญญาไทยเกิดการเรียนรู้ทางความคิด เนื่องจากการรับรู้ (perception) และการหยั่งเห็น (insight) การรับรู้เป็นกระบวนการแปลความหมายของสิ่งเร้าที่มากกระทบกับประสาทสัมผัสจนเกิดความเข้าใจในสาระสำคัญของการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ซึ่งเกิดการเห็นลู่ทางในการแก้ปัญหาเช่นเดียวกับกลุ่มทอผ้าคอยเต่าที่ไปจัดแสดงสินค้า OTOP CITY ได้สัมผัสและเห็นลวดลายผ้าของกลุ่มทอผ้าจากแหล่งต่างๆมีการแลกเปลี่ยนความรู้พูดคุยกันจนเกิดความรู้จึงนำมาคิดค้นแปลงผ้าลวดลายของตนเองให้มีความหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมคือผลิตผ้าทอเพื่อมีไว้ใช้ในครอบครัวปัจจุบันเป็นการผลิต ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อจำหน่ายเช่น ผ้าพันคอ ผ้าปูโต๊ะ หมอนรอง เป็นต้น

3. การวิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชนและความสามารถในการจัดการผลิตภัณฑ์ของชุมชนอันเป็นผลมาจากการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นฐานงานอาชีพของชาวบ้านในชุมชนคอยเต่า สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลังจากชาวบ้านชุมชนคอยเต่าได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเข้ามาช่วยในการฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมทั้ง 7 ลวดลาย คือ ลายเกล็ดเต่า ลายไกล ลายมุก ลายซิ่นแซง ลายสอง ลายตีดอกน้อยและลายตีดอกใหญ่ ขึ้นมาแล้ว และผลการวิจัยได้

แสดงให้เห็นว่า แม้สมาชิกบางคนยังไม่สามารถมีความชำนาญในการทอผืนลายบางลายได้ก็ตาม แต่องค์ความรู้จากการฟื้นฟูก็สามารถรู้วิธีการทอ การเหยียบไม้ของแต่ละลายได้ทุกลาย ซึ่งชาวบ้านได้กล่าวว่า “ขเจ้าว่าตำหมูเฮจาชาวบ้านได้ตอป่าเจ็ดลาย หลายๆเตื่อ แล้วก่อนมีเวลาเมิ่นกว่านี้ ก่อก็คิดว่าตอได้ตั้งหมด” (ได้ทอบ่อยๆและมีเวลานานกว่านี้จะสามารถทอได้-ถอดความโดยผู้วิจัย) ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนคอยเต่านั้น เป็นการก่อตัวขึ้นในเชิงปฏิบัติสังสรรค์ ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในการให้ความหมายคุณค่าของผืนลายตามบริบทของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมการใช้ของชุมชนคอยเต่า ที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิต โดยเริ่มจากการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ใช้ในงานพิธี งานบุญ นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางด้านจิตใจในการใช้เป็นสื่อสารสำหรับความรักของผู้หญิงที่มีต่อผู้ชายที่ตนรัก รวมทั้งความเชื่อของชาวบ้านที่มีผ้าผืนลายต่างๆ ไว้ครอบครองซึ่งจะทำให้ชีวิตและครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ดีกินดี มีความสุข จากการศึกษาพบว่า การทอผ้าผืนลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่าจะใช้เวลาทอนาน ผู้หญิงที่ทอผ้าผืนลายดั้งเดิมได้จะรับการยกย่องว่าเป็นบุคคลที่มีความอดทน จิตใจละเอียดอ่อน ซึ่งเป็นคุณค่าและความภาคภูมิใจทั้งผู้ทอและผู้ที่มีไว้ครอบครอง อีกทั้งผืนลายแต่ละลาย ยังมีเอกลักษณ์ที่ชาวบ้านชุมชนคอยเต่าเข้าใจตรงกัน นั่นคือ ชุมชนคอยเต่ามีปฏิสังสรรค์กับตนเองและมีความเข้าใจร่วมกันถึงความหมายของลายผ้าและกิจกรรมการทอผ้า จึงเป็นที่มาของการสร้าง “อัตลักษณ์” ของชุมชนตามแนวคิดของการกระทำระหว่างกันเชิงสัญลักษณ์ การที่ชาวบ้านชุมชนคอยเต่าได้รื้อฟื้นผืนลายดั้งเดิมทั้งหลายขึ้นมา และได้พยายามสร้างความเป็นตัวตนของชุมชนคอยเต่า โดยการคัดเลือกลายไกลและลายซิ่นแซง ซึ่งเป็นผืนลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า เป็นผืนลายเอกลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าคอยเต่าเพื่อพยายามแสวงหาความเป็นตัวตน พร้อมกันนี้ยังได้ร่วมกันสร้างความสะอาดให้กับผ้าซิ่นลายซิ่นแซง โดยการเพิ่มลายจกที่ผ้าหัวซิ่น แล้วการทำเป็นผ้าซิ่น และคุณค่า เน้นการเย็บด้วยมือทั้งหมด ส่วนด้านสีย้อม เอกลักษณ์คือ การย้อมด้วยสีจากธรรมชาติโดยการใช้สารช่วยย้อมสีจากธรรมชาติเช่นกัน การบ่งบอกความเป็นตัวตนหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่พัฒนาจากผืนลายดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นวัฒนธรรม ทั้งวิธีการทอผืนลาย และการย้อมสีที่สืบทอดต่อกันมาเป็นฐานของการพัฒนาภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคอยเต่า

ผลงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ามีความสอดคล้องกับการศึกษาของ ประไพ ทองเจริญ (2548: 93-108) ที่พบว่าเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพรรณไม้ กลุ่มแพรวพรรณ และกลุ่มผ้ายคราม โลกภู มีความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ได้แก่ กลุ่มพรรณไม้มีเอกลักษณ์การใช้เส้นใยไหมพื้นบ้านแท้มาสีส้านเป็นผ้าทอ ผู้ใช้จะประทับใจในความรู้สึกสัมผัส

ฝืนผ้า ส่วนกลุ่มแพรรณ ความโดดเด่นของกลุ่มนี้คือเทคนิคการมัดหมี่ผ้าฝ้าย โดยมีพื้นฐาน ลวดลายจากลวดลายดั้งเดิม มีทั้งมัดหมี่ด้ายยืนและด้ายพุ่ง และกลุ่มฝ้ายคราม โลกภู เอกลักษณ์ของ กลุ่มเป็นการใช้เส้นฝ้ายที่ย้อมจากคราบแพะที่ปลูกเอง ผสมผสานกับสีธรรมชาติอื่นๆ จะเห็นว่าจาก กลุ่มทอผ้าทั้งสามกลุ่ม เป็นกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านตามวิถีชีวิต วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของ ตนเองรวมถึงอัตลักษณ์เฉพาะตน ด้วยกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้จากบรรพบุรุษเช่นเดียวกับ ชุมชนคอยเต่า แต่ชุมชนคอยเต่าเป็นชุมชนที่เพิ่งเริ่มก่อสร้างกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก เป็นเพียงการเริ่มต้น ดังนั้นการที่นำเอกลักษณ์ของชุมชนที่รื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อแสดงความ เป็นอัตลักษณ์ของตนกับสังคมอื่นๆยังต้องอาศัยระยะเวลาพร้อมกับความเข้มแข็งของกลุ่ม

อย่างไรก็ตามถ้าเปรียบเทียบผ้าทอลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่ากับผลการศึกษา ของ ประไพ ทองเชิญ (2548: 123-124) จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกัน โดยที่มีการผลิตซ้ำตามวิถี ชีวิตชุมชนจัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านที่แสดงถึงความเป็นตัวตนได้ ซึ่งการศึกษาของประไพ ทองเชิญ พบว่าการกำหนดกรอบมาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักการที่กำหนดด้วย ความพร้อมใจ จากเครือข่ายองค์กรชุมชนหรือกลุ่มของผู้ผลิตบนฐานคิดของภูมิปัญญาผ้าทอ พื้นบ้านดั้งเดิมเป็นกรอบมาตรฐานที่ครอบคลุมมิติชุมชน มิติสิ่งแวดล้อม และมิติเอกลักษณ์ทาง ศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมโดยตรงจาก ผู้ทอ ผู้ขาย และผู้ใช้ ได้บทสรุปมาตรฐานเพื่อสร้างความชัดเจนให้กับผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม 7 ประการดังนี้ คือ (1) ใช้เส้นใยธรรมชาติ (2) ย้อมสีธรรมชาติ (3) ทอด้วยกี่พื้นบ้าน ใช้เครื่องมือจากเทคโนโลยี พื้นบ้าน (4) ทอด้วยฝีมือ มีพัฒนาการของฝีมือ (5) ฝืนผ้าบอกเรื่องราวและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ท้องถิ่น (6) มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต (7) กระบวนการผลิตมีความปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้ขาย ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปเชิงแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต่าใน การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอได้แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญและความสัมพันธ์ของชาวบ้านและ ผ้าทอพื้นบ้าน ตามแนวคิดวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านจะมีกระบวนการผลิตที่มีคุณค่าและสัมพันธ์ อย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมดังนี้

ประการที่ 1 สิ่งที่ยังบอก “ความเป็นผ้าพื้นบ้าน” ได้แก่การใช้วัตถุดิบพื้นบ้าน ใช้ เครื่องมือพื้นบ้านที่สร้างทำจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำด้วยฝีมือของแต่ละคน บอก ที่มาเรื่องราวของ ฝืนผ้าได้ ทำแล้ว ส่งผลให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่ให้สีได้คั้งขึ้น หนุ เวียนหรือเป็นการปลูกพืชทดแทน

ประการที่ 2 ผ้าทอพื้นบ้านมีคุณค่าเพราะเป็นการทำด้วยมือทุกกระบวนการ ทำ ด้วยความตั้งใจ ด้วยความละเอียดอ่อน ทำจากวัสดุธรรมชาติ มีเรื่องราวของความเป็นพื้นบ้าน

เฉพาะถิ่น โดยแสดงจากเทคนิคและลวดลาย ผ้าทอเป็นประโยชน์กับชีวิต ครอบครัว และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทำกันเป็นกลุ่มได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ประการที่ 3 ความมุ่งหวังในการฟื้นฟูผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อต้องการให้ฝีมือของแต่ละคนได้มีพัฒนา ทำของที่ดีและสวยมากขึ้น ต้องการมีรายได้เสริมจากการทอผ้า ขายของได้ราคา ต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนมีชื่อเสียง เกิดความภูมิใจ เกิดความมั่นใจในสิ่งที่ทำ ตอบสนองวิถีชีวิตการพึ่งตนเอง ได้ขายได้แลกเปลี่ยน (ประไพ ทองเจริญ, 2548: 119-120)

ประการที่ 4 ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าคอตายเต่าสามารถจัดอยู่ในเกณฑ์ของผ้าทอพื้นบ้าน ที่มีกระบวนการผลิตตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของชุมชนที่สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นชุมชน หรือความเป็นมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น และจากการสร้างสรรค์ผลิตใหม่ การถ่ายทอดภูมิปัญญา กลุ่มทอผ้าคอตายเต่าได้แสดงถึงอุดมการณ์ในอำนาจในการผลิตใหม่ที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชน โดยการนำเสนอผ่านทางเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ที่พยายามร่วมกันกำหนดขึ้นมาตามศักยภาพของกลุ่มหรือชุมชนในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การผลิตใหม่ของกลุ่มทอผ้าคอตายเต่ายังเป็นความพยายามในขั้นเริ่มต้นและเริ่มก่อร่างสร้างกลุ่ม ในการที่ชาวบ้านพยายามที่นำความสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่สะสมมาทำการผลิตใหม่ เพื่อนำผ้าทอพื้นบ้านจากอดีตที่เป็นเสมือนพิธีการผ่าน สถานะ (rite de passage) จากเด็กสาวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ผ้าฝืนที่มีลวดลายละเอียดประณีตเป็นเสมือนข้อความ (message) ที่สื่อไปยังเพศชายว่าเรามีคุณสมบัติเปรียบพร้อมเพียงใดที่จะได้เป็นคู่ครอง ฝืนผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในครัวเรือน ใช้ในพิธีการต่างๆ เช่น พิธีบวช รวมทั้งคุณค่าความเชื่อ และมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่แสดงความเป็นชุมชนคอตายเต่า หรือบอกสถานะของผู้ใช้ในกลุ่มของตนเอง ดังนั้นผ้าลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอตายเต่าที่มีการสืบทอดกันมาช้านานได้มีการผลิตใหม่โดยการนำวัฒนธรรมจากภายนอก หรือคัดแปลงจากที่มีอยู่ในชุมชน หรือการนำลวดลายจากชุมชนอื่นมาผสมผสานกับลวดลายเดิม เช่น ผ้าคลุมไหล่หรือผ้าพันคอที่มีการนำลายเกล็ดเต่ามาผสมผสานกับลายสัตว์ปัดที่ได้ไปเรียนรู้จากชุมชนอื่นมา แต่อย่างไรก็ตามภายในชุมชนเองก็ได้พยายามรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เช่น ผ้าชั้นลายชั้นเข่ง ผ้าลายไกล หรือการนำผ้าลวดลายดั้งเดิมมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับประโยชน์การใช้งานได้กว้างขวางขึ้น หรือสนองตอบต่อความต้องการของตลาด เพราะผ้าทอพื้นบ้านในอดีตที่เคยเป็นผ้าห่ม ได้กลายมาเป็น “สินค้า” เช่นเดียวกับการศึกษาของ วัฒนธรรม วัฒนธรรมศึกษา และคณะ (2544: 173, 177, 178) กล่าวว่าการแต่งกายเป็นวัฒนธรรมที่สามารถเป็น

เครื่องหมายทางสังคมที่ใช้บอกความแตกต่างของกลุ่มคนหรือชนเผ่า โดย สามารถเป็นเครื่องหมายของอัตลักษณ์ (identity) ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ เป็นเขตแดน (boundary) ที่บ่งบอกพื้นที่ อาณาบริเวณชุมชนของตน โดยมีต้องขีดเส้นปักเขตแดนแล้ว ผ้าแต่ละผืนที่มนุษย์ทอขึ้นมาจะถูกกำหนดบทบาทและสถานะโดยผู้ที่ครอบครองและใช้ประโยชน์ผ้าผืนนั้น บทบาทและสถานะของผ้าที่ถูกกำหนดขึ้นมีความเชื่อมโยงกับแบบแผนการดำเนินชีวิต อันเป็นเครื่องสะท้อนวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้น ซึ่งไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่มีความแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ดังนั้นการทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผ้าที่เป็นเสมือนเครื่องหมายที่ แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม แต่ละท้องถิ่น จึงต้องทำความเข้าใจถึงกระบวนการสืบทอด หรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีการปรับตัวตลอดเวลาตามอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม หรือท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นผ้าทอแต่ละผืนที่พบในช่วงเวลาที่แตกต่างกันจึงเป็นหลักฐานที่แสดงเรื่องราวมากมายที่ได้ต่อกันระหว่างวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น กับวัฒนธรรมที่เข้ามาครอบงำจากภายนอก ขณะเดียวกันมิติของวัฒนธรรมในฐานะพลังที่สร้างสรรค์ ตามที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2538: 6) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนในส่วนของอุดมการณ์อำนาจ ที่หมายถึงศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์แล้ว ถือว่าสิทธิตามธรรมชาติที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ ผลิตใหม่ อุดมการณ์อำนาจเป็นระบบสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคม ในรูปต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ท้องถิ่น เพศ หรือชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถเป็นพลังสำคัญในการพัฒนา

ประการที่ 5 การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชนคอยเต่าหรือกลุ่มทอผ้าคอยเต่าในมิติของสิทธิชุมชน ได้มีความสอดคล้องกับการรวบรวมและเรียบเรียงงานวิจัยที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิชุมชนของ ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2546) ที่ชี้ให้เห็นว่าสิทธิชุมชนเป็นสิทธิส่วนรวมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม อันแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีการสืบทอดปลูกฝังอุดมการณ์สิทธิชุมชน ซึ่งแท้จริงแล้ว สิทธิชุมชนเป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ใช้ชีวิตแนบแน่นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สมาชิกของชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการยังชีพของตนร่วมกับชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณโดยผ่านทางสถาบันครอบครัว สถาบันผู้อาวุโส สถาบันเครือญาติและความเชื่อ ชุมชนท้องถิ่นยังได้สิทธิด้านอำนาจในการจัดการทรัพยากรและการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชนโดยไม่สร้างความเดือดร้อนหรือละเมิดสิทธิผู้อื่น นอกจากนี้วิถีชีวิตตามอุดมการณ์สิทธิชุมชนยังเป็นผลดียิ่งสำหรับชุมชนท้องถิ่น เพราะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ในระบอบเศรษฐกิจชุมชนพอเพียง

แก่พึ่งตนเอง ซึ่งสามารถทำให้ยังชีพตามอัตภาพแม้ในยามมีวิกฤติเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันยังได้เสนอข้อเสนอสอดคล้องกับความเป็นจริงของสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคมปัจจุบัน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในวันที่จะกำหนดเจตจำนงของตนเอง (self-determination) อย่างสร้างสรรค์

ประการที่ 6 ข้อเสนอจากงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาหลายชิ้นที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชนและการเปิดพื้นที่ทางสังคม (ยศ สันตสมบัติ อ้างใน ชลธิรา ลัดยาววัฒนา, 2546) ได้แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความเป็นท้องถิ่น ชุมชนกับอัตลักษณ์ของผู้คน ไม่ได้มีลักษณะจำเพาะตายตัว แต่มีการต่อรอง เปลี่ยนแปลง และสร้างใหม่ภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์ชุมชนและท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการที่ไม่เคยสมบูรณ์ หากแต่มีการปรับเปลี่ยนและสร้างใหม่อยู่เสมอจากปฏิสัมพันธ์ของพลังต่างๆที่กำหนดความเป็นไปของสังคม และในขณะเดียวกันยังได้สรุปมุมมองในการมองชุมชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการ หรือเป็นยุทธวิธีที่เลื่อนไหลในการนำเสนอตัวตนและเปิดพื้นที่ทางสังคม ซึ่งความเป็นชุมชนนั้นวางอยู่บนพื้นฐานของมุมมองดังนี้ คือ *ประการแรก* ความเป็นตัวตน การนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดขึ้นเมื่อเกิดการเผชิญหน้ากับคนกลุ่มอื่นหรือวัฒนธรรมจากภายนอก เกิดความพยายามในการที่จะปรับตัว และต่อสู้กับอิทธิพลภายนอกที่เข้ามาครอบงำ การสร้างสรรค์อัตลักษณ์จึงหมายถึงความพยายามที่จะสร้างความเป็นกลุ่มและชุมชนในมิติของวัฒนธรรม *ประการที่สอง* ความเป็นชุมชนในบริบททางประวัติศาสตร์ หรือที่ โจฮันเนส เฟรเบียน (Johannes Fabian อ้างใน ชลธิรา ลัดยาววัฒนา, 2546: 106) เรียกว่าการเลื่อนไหลผ่านกาลเวลา (temporal flow) เป็นการทำชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ผ่านการตีความ ให้ความหมาย เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างอดีตมาสู่ปัจจุบัน และสร้างความคาดหวังให้กับอนาคต *ประการที่สาม* ความเป็นชุมชน มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข และสถานการณ์หรือผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา *ประการที่สี่* ความเป็นชุมชน เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางวัฒนธรรม (contested cultural terrain) ซึ่งความเป็นกลุ่มถูกรื้อถอนและสร้างใหม่ (reboundarying) อย่างต่อเนื่อง

จากข้อสรุปและมุมมองเชิงแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนคอยแต่หรือกลุ่มทอผ้าคอยแต่มีความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ของตนเอง โดยช่วยกันคิดค้นรูปแบบของตัวแกนเชิงสัญลักษณ์ขึ้นเพื่อสิทธิชุมชนในการที่ช่วยกันสร้างรายได้จากฐานทรัพยากรเดิม ได้ระดมความพยายามที่จะรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า โดยใช้ภูมิปัญญาด้านลวดลายดั้งเดิมซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดกันจากรุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งลักษณะลวดลาย คุณค่า

ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับผ้า การให้ความหมาย โดยผ่านระบบเครือญาติ คนเฒ่าคนแก่ และผู้รู้ จนร่วมกันตั้งกลุ่มทอผ้าคอยเต่า แต่งตั้งกรรมการกลุ่ม ประธานกลุ่ม มีเครื่องหมายการค้า นำผ้าลายไกลไปจดลิขสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญาของกลุ่ม การให้ความหมายของผ้าลายไกลส่งเข้าคัดสรรสินค้า OTOP การคิดแปลง ปรับปรุง เทคนิคการทอผ้าดั้งเดิมเพื่อให้ได้เนื้อผ้าเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายโอกาส ผสมผสานเทคนิคการทอหรือลวดลายระหว่างลายดั้งเดิมกับลายที่นำมาจากภายนอก เพื่อให้ผ้าทอมีความแปลกใหม่สอดคล้องกับรสนิยมของผู้ใช้ทั้งในชุมชน และนอกชุมชน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ เทคนิคการทอต่างๆ แต่ยังคงลักษณะโครงสร้างลวดลายไว้ เพราะจำเป็นต้องรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้ เช่นเดียวกับที่ อัญชลี เจริญ (2539: 24) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม ให้ข้อเสนอแนะว่า “การอนุรักษ์ในเชิงพาณิชย์ไม่ใช่อนุรักษ์เพื่อเก็บรักษาไว้อย่างเดียว การอนุรักษ์จะควบคู่ไปกับการพัฒนา โดยคำนึงถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมให้ผสมผสานกลมกลืนกับสภาพสังคมในปัจจุบันด้วย และผลิตสืบต่อไปเป็นมรดกของลูกหลาน และแสดงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ดังนั้น การเปิดพื้นที่ของชุมชนคอยเต่าซึ่งเป็นการปฏิบัติการที่มีการผลิตซ้ำและสืบทอดภูมิปัญญาสิ่งทอหรือลวดลายดั้งเดิมระหว่างผู้รู้และสมาชิก มีการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลัง ในขณะเดียวกันได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าและพยายามสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่แสดงลักษณะเฉพาะบนพื้นฐานของลวดลายดั้งเดิมซึ่งจัดเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างใหม่ โดยผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมภายนอก โดยไม่ได้ยึดติดกับวัฒนธรรมที่เป็นต้นกำเนิดดั้งเดิมเป็นอย่างเดียว และการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชนคอยเต่า อาจนับได้ว่าเป็นชิ้นงานนุกมิกชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงสิทธิชุมชน และการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ ในสถานะที่ชาวบ้านต้องเผชิญหน้ากับสิ่งแปลกปลอมต่างๆ และต้องการสร้างประสบการณ์ใหม่ในชีวิต ชาวบ้านพยายามใช้การแสดงออกและปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคมภายนอกในการตีความ และให้ความหมายผ่านกระบวนการรื้อฟื้นและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม”

บทบาททางเพศ (สตรี) ต่อการพัฒนา

จากผลการวิจัยกรณีของชุมชนคอยเต่าในการพัฒนาภูมิปัญญาสิ่งทอซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทของสตรีต่อการฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมของท้องถิ่นทั้ง 7 ลายและสามารถพัฒนาผ้าทอลวดลายดั้งเดิมเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆ พร้อมทั้งพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการซึ่งสมาชิกของกลุ่มสมัครใจเข้าร่วม ประกอบด้วย แม่บ้านผู้สูงอายุ และผู้ชายที่มีความสนใจ เข้าร่วมในช่วงแรกโดยมีส่วนร่วมปฏิบัติการย้อมสีเส้นฝ้ายและการหวัดตุ้บในการย้อมและการให้ข้อมูลพร้อมทั้ง ผู้ที่ให้ข้อมูลก็ประกอบด้วย ผู้หญิงและผู้ชายเป็นการทำงานร่วมกันที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นเพื่อการวางแผนการพัฒนา

ภูมิปัญญาสิ่งทอ การตรวจสอบคุณภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน อีกทั้งการรวมกลุ่มของสตรีชุมชนคอยเต่า ยังได้แสดงถึงบทบาทในการวางแผนทางการพัฒนาอาชีพด้านการทอผ้า โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้า สร้างเครือข่ายด้านการตลาดและการผลิต ร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอท้องถิ่น ตลอดจนการนำเสนอผลิตภัณฑ์ของชุมชนคอยเต่าในงานแสดงสินค้า เพื่อสร้างอาชีพเสริมและก่อให้เกิดรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวได้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของบรรชร กล้าหาญ และรุ่งทิพย์ กล้าหาญ (2546) ที่พบว่า การทำงานในลักษณะการรวมกลุ่มที่มีการบูรณาการทางเพศระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เป็นการเติมเต็มประสิทธิภาพระหว่างกัน อีกทั้งเพศหญิงสามารถตัดสินใจตัดสินใจด้านการผลิตร่วมกับเพศชายได้ ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในเชิงเศรษฐกิจทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจและความสามารถของผู้หญิงที่มีบทบาทฐานะสำคัญทางสังคมไม่น้อยกว่าผู้ชาย

นอกจากนี้ วันวิสา โคมลกระหนก (อ้างใน บรรชร กล้าหาญ และรุ่งทิพย์ กล้าหาญ, 2547: 79) ได้กล่าวถึงสังคมชนบทล้านนาที่มีแบบแผนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนประสานกับความเชื่อในระบบศาสนาระดับชาวบ้านและความเชื่อในระบบผีบรรพบุรุษซึ่งผู้หญิงมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะเป็นเจ้าของพิธีและเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในพิธีกรรม รวมทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมให้แก่สมาชิกใหม่ในครัวเรือน อีกทั้งความเชื่อในระบบผีบรรพบุรุษที่มีการสืบทอดทางฝ่ายหญิงจึงเป็นการเน้นย้ำในเรื่องโครงสร้าง พลังอำนาจในระบบเครือญาติให้แก่สตรี เป็นการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบในบทบาทและสถานภาพทางสังคมภายใต้ลักษณะและวัฒนธรรมเช่นนี้ ดังนั้นในกรณีชุมชนคอยเต่าอาจนำเสนอได้ว่า ระบบความเชื่อเรื่องผีซึ่งผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเจ้าของพิธีและเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในพิธีกรรมที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อย่างเช่น แม่ดี ดิบใจ ที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ความเชื่อ เรื่องผีปากหม้อในการก่อหม้อครามเพื่อให้ได้ก้อนครามจากต้นครามที่นำมาหมักในหม้อและย้อมสีติดทน ซึ่งแม่ดีจะเป็นผู้ทำพิธีและจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ได้ครบ และทำให้มีความมั่นใจในการย้อมสีคราม

และในขณะเดียวกัน คำรง อองคะเส (2540) ได้ทำการศึกษาด้านการรวมกลุ่มของสตรีกับการพัฒนาชนบท ช้อกั้นพบแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนได้ไม่แตกต่างจากผู้ชาย มีความสามารถในการดำเนินการของกลุ่มทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนตัดสินใจ การดำเนินงานและการติดตามผล โดยการแบ่งงานและการหมุนเวียนการทำงาน ตามความสามารถและความถนัด แล้วยังก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านของวิถีชีวิต โดยสามารถแก้ไขและแบ่งเบาปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับหนึ่ง การได้รับการยอมรับในบทบาทและสถานภาพในครอบครัวและชุมชนเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนมีศักยภาพ พัฒนาไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้

บทบาทผู้หญิงล้าหน้าในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ผู้หญิงล้าหน้าในอดีตมีบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในครอบครัวและสังคม ในขณะที่ผู้ชายถูกเกณฑ์แรงงานไปเป็นไพร่หรือทาสประเภทต่างๆ ผู้หญิงมีภาระหน้าที่ต้องทำงาน ทำนา ทำอาหาร การดูแลทรัพย์สินสมบัติ ดูแลเด็กและคนแก่ รวมทั้งการเป็นแม่บ้านในการจัดงานต่างๆ ในชุมชน ต่อมาเมื่ออารยธรรมอื่นซึ่งชายเป็นใหญ่ในสังคมมีอิทธิพลแผ่ขยายเข้ามาในดินแดน ล้าหน้าทำให้ผู้หญิงล้าหน้า ถูกลดบทบาทลงไป ลูกชายได้รับความสำคัญในฐานะเป็นทายาทสืบตระกูลและการสืบทอดมรดกของตระกูลผ่านทางลูกชาย เมื่อผู้หญิงถูกลดสถานภาพทางสังคมทำให้ขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่มีบทบาทอย่างเด่นชัดในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การที่ผู้ชายส่วนใหญ่เป็นผู้สร้างรายได้หลักให้แก่ครอบครัวในฐานะเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรซึ่งผู้หญิง ผู้ชายได้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กันในห้องทุ่ง ยิ่งทำให้บทบาทและอำนาจต่อรองของผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านหรือไม่มีรายได้เป็นของตนเองลดลงยิ่งขึ้นทั้งที่ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน ทำงานบ้านซึ่งเป็นภารกิจที่หนักหน่วงและไม่มีเวลาสิ้นสุดกลับถูกมองว่าไม่ได้ทำงานอะไรเลย

ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการสร้างคน สร้างชุมชนและสร้างชาติด้วยการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความคิดเป็น บุคคลที่เห็นคุณค่าและมีบทบาทในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน บทบาทนี้เป็นบทบาทที่มีความสำคัญ แต่ถูกมองว่าไม่ได้ถูกตอบแทนเป็นตัวเงินจึงถูกมองข้ามไป (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุดม, 2544)

ในทำนองเดียวกัน สุภาภรณ์ อาภาวัชรุดม (อ้างใน ดวงจันทร์ อาภาวัชรุดม, 2544: 10.5-10.9) ได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีในการเก็บรักษาและสร้างความเข้มแข็งในชุมชนว่า ผู้หญิงสามารถมีบทบาทในการพิทักษ์รักษาเมืองและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ไม่น้อย ผู้หญิงมีส่วนผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาต่างๆ อาทิ ปัญหาด้านสวัสดิการสังคม ปัญหาคุณภาพชีวิต ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งปัญหาหลากหลายต่างๆ ในชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาความยากจนรวมทั้งพิทักษ์รักษาสมบัติของเมือง เป็นต้น

ในกรณีชุมชนคอยเต่าการรวมตัวของสตรีชุมชนคอยเต่าเพื่อฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาสิ่งทอเป็นการร่วมกันสร้างเสริมคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ นับว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและเป็นการวางแนวทางการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สังคมโดยรวมก็จะเข้มแข็งด้วยเช่นกัน

การวางแผนพัฒนาชนบทกับการวิจัยเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชน

โดยเต๋า

หากกล่าวถึง “ชุมชนชนบท” อาจต้องมีภาพเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นสิ่งที่กำลังจะเข้าไปศึกษา กล่าวคือ “ชนบท” เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของประชาชนหรือชุมชน มีขอบเขตที่แน่นอน พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเมือง ส่วน “เมือง” นั้น เป็นชุมชนที่มีความก้าวหน้าทางวัตถุ ในประเทศไทยเมืองคือบริเวณที่เรียกว่า กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เทศบาลทั่วประเทศ และหากจะกล่าวถึงการวางแผนพัฒนาชนบทด้วยแล้ว คำว่า “พัฒนา” ก็มักจะหมายถึงการ ทำให้ดีขึ้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ ดังนั้น การพัฒนาชนบทไทย จึงหมายความว่า การทำให้พื้นที่ที่อยู่นอกเมืองออกไปของไทยดีขึ้น (อภิรักษ์ พันธเสน, 2539: 5-6) นอกจากนี้ยังมีความหมายของการพัฒนาชนบทไทยอีกหลายความหมายซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การพัฒนาชนบท หมายถึง การดำเนินโดยวิธีการต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นในชนบท เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาความขาดแคลน ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมถูกทำลายลง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทในทุกๆ ด้านดีขึ้น ตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร การประกอบอาชีพ สุขภาพอนามัย วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้กับประชาชนชนบทให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองให้มากที่สุดและสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ และสมชาย กรสวนสมบัติ, 2532: 277)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ที่ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชนบท” ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงตามแผนที่ได้กำหนดทิศทางระยะเวลา อัตราความเร็ว เจ้าหน้าที่งบประมาณและวิธีการไว้ล่วงหน้า ด้วยเหตุที่ว่า “ชนบท” หมายถึงดินแดนนอกเขตเมืองที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ดินแดนส่วนนี้มีความห่อหุ้มและมีปัญหาที่สำคัญหลายอย่างที่จะต้องกำจัดหรือทำให้เบาบางลง ดังนั้นขอบเขตของการพัฒนาชนบทควรจะประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 4 ประการเป็นอย่างน้อยคือ (1) ควรลดการพัฒนาแบบทวิภาค วิธีการทวิภาค คือ การกระทำที่แบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นสองส่วน เช่น เมืองกับชนบท จากเบื้องล่างสู่เบื้องบน กับจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (2) ควรจะมุ่งไปสู่ปัญหาของคนจน (3) ควรจะส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (4) ควรจะเริ่มและดำเนินการโดยประชาชน (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ, 2536: 29 - 30)

จากการทำความเข้าใจการพัฒนาชนบทในความหมายและบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยได้ให้นิยามใหม่ ของ “การวางแผนพัฒนาชนบท” ว่าเป็นการสร้างเปลี่ยนแปลงในชนบท โดยมีทิศทางที่แน่นอนภายในระยะเวลาหนึ่ง และมุ่งพัฒนาหรือส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทมี

มาตรฐานและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการสิ่งแวดล้อมและการเมืองในระดับพื้นฐาน รวมทั้งการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชนให้กลับคืนมาเพื่อเป็นพื้นฐานทางปัญญาในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชนบทสืบต่อไป

หากมองย้อนอดีตของการวางแผนพัฒนาชนบทไทยที่ผ่านมา จะพบว่า การพัฒนาชุมชนในชนบทเป็นการวางแผนพัฒนาแบบยึดยึดตาม แนวคิดจากภายนอกซึ่งถือว่าตนเองรู้มากกว่าคิดเป็นมากกว่า โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตวิถีให้คุ้มค่า วิถีปฏิบัติและโลกทัศน์ของชาวบ้าน ควรให้พวกเขามีบทบาทหลักในการพัฒนาชุมชนของตนเอง คนทำงานพัฒนาเป็นเพียงฝ่ายเสริมเท่านั้น ในการปรับวิถีในการทำงาน ทำให้ค้นพบ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในผู้นำชาวบ้านหรือบางคนเรียกว่า ปราชญ์ นับเป็นกระบวนการพัฒนาใหม่ ซึ่งใช้เวลาหลายปีแห่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนทำงานพัฒนาจากภายนอกกับผู้นำและชุมชนหมู่บ้าน ผู้รู้และเชี่ยวชาญด้านต่างๆ ในวิถีแบบพื้นบ้านเป็นกระบวนการพัฒนาซึ่งทั้งสองฝ่าย (นักพัฒนาและชาวบ้าน) ต่างก็เรียนรู้ร่วมกัน แสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองให้ได้ ในทุกๆ ด้านให้มากที่สุด

ด้วยเหตุนี้ การวางแผนพัฒนาประเทศไทยสมัยใหม่ ระยะแรกเน้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-4 มุ่งกลยุทธ์การวางแผนพัฒนาชนบทให้เป็นเมือง และเน้นพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรม แม้จะได้ผลลัพธ์บางประการเป็นที่น่าพึงพอใจ แต่ก็มีขีดจำกัดและสร้างปัญหาให้แก่บางส่วนของสังคม เช่น การชะงักงันของภาคเกษตร การล่มสลายของชุมชนชนบท เป็นต้น เพื่อแก้ไขผลลัพธ์อันไม่น่าพึงประสงค์ รัฐจึงได้เริ่มแผนพัฒนาชนบทขึ้นในแผนฯ ที่ 5 และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540: 12) ดังจะเห็นได้ว่าความสำคัญของการวางแผนพัฒนาชนบทมีมากขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ที่รัฐบาลมีความตั้งใจที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง พร้อมกับการเพิ่มประสิทธิภาพและเป็นการเปิดโอกาสเพิ่มขึ้นในการที่จะฝึกหัดให้กรรมการหมู่บ้านและกรรมการสภาตำบลทางแก้ไขปัญหาของตนเอง เป็นการดึงให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ปัญหามีส่วนร่วมสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนของตนเอง (อภิชัย พันธเสน, 2539: 164) ซึ่งการวางแผนพัฒนาชนบทที่ผ่านมาทำให้กลุ่มชาวบ้านในชนบท บ้างก็ได้รับความสำเร็จและบ้างก็ล้มเหลวผลและเกิดกระทบด้านลบโดยตรงทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านได้พยายามแสวงหาทางเลือกและทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง บางวิธีก็เป็นทางแก้ปัญหาส่วนบุคคลเช่นการอพยพไปขายแรงงานต่างประเทศ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ และไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าจะใช้ได้สำหรับทุกคนได้ผลอย่างยั่งยืน

หากย้อนกลับไปทบทวนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการวางแผนพัฒนาชนบทไทยแล้ว จะพบว่า สาระสำคัญของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้ย้อนกลับไปพัฒนาและฟื้นฟู “องค์กรชุมชน” ในชนบทอันเป็นสถาบันหลักในอดีตและมีบทบาทและหน้าที่มาตั้งแต่อดีตเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหา โดยอาศัยแนวทางขององค์กรชุมชน อย่างน้อยก็ได้พิสูจน์ให้ชาวชนบทโดยเฉพาะชาวชนบทได้ประจักษ์ว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างได้ผลแน่นอน มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน ดังจะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาของประเทศที่กำลังใช้อยู่ในปัจจุบันได้บรรจุความสำคัญของ “องค์กรชุมชน” ไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศว่าด้วย แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาค และชนบทเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนว่า “รัฐจะต้องกระจายโอกาสและความเจริญด้วยการพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาค การพัฒนาและการกระจายพัฒนาด้วยการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน” และในส่วนที่ 3 ว่าด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคนในบทที่ 2 ในหัวข้อที่ 2 การส่งเสริมการรวมตัวของชุมชน โดย (2.1) การสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ (2.2) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: 6, 47-48)

อย่างไรก็ตาม ประเวศ วะสี (2539, 37-38) ได้กล่าวถึง องค์กรชุมชนว่าเป็นการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ ดังนั้น ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้านทั้งในชนบทและในเมืองรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ของชุมชน มีองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชนไม่ใช่สภาพตำบล สภาพตำบลเป็นองค์กรการปกครอง ด้วยเหตุนี้ องค์กรชุมชน จึงเป็นองค์กรการวางแผนพัฒนาเพื่อจัดการของชาวบ้าน ส่งเสริม ให้ชุมชนจัดการเรื่องของตัวเองให้มากที่สุด รวมทั้งจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในปริมณฑลของชุมชน และให้ชุมชนเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ก็จะเกิดการพัฒนารั่งยืน

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า มีความสำคัญต่อเป้าหมายในการวางแผนพัฒนาชนบทและการพัฒนาองค์กรชุมชน กล่าวคือ

1) การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าได้ทำให้เกิดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ปัญหาชาวบ้านอย่างมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านสนใจปัญหาของชุมชนด้านสิ่งทอที่ได้หายไปจากชุมชน จนทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันเก็บข้อมูลรายครัวเรือน รวมทั้งประชุมกลุ่มย่อย โดยมี

นักวิชาการช่วยเป็นพี่เลี้ยงหรือเขียนความคิดเห็นที่ชาวบ้านนำเสนอออกมาบนกระดาน จากนั้นก็รวบรวมจัดหมวดหมู่ปัญหา จนชาวบ้านเกิดแนวคิดความคิดร่วมกันช่วยกันหาทางออก เข้าในกัน อดทนมากขึ้นจนเกิดศรัทธา และแรงบันดาลใจในการเริ่มต้นแก้ปัญหาตนเอง และรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองก่อน

2) การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอดคอยเต่า ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และวางแผนคิดกันกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้รู้ปัญหาและกลุ่มเป้าหมายเรียบร้อยแล้ว การเปิดโอกาสให้มีการอบรมศึกษาดูงาน หารูปแบบการเรียนรู้จากพื้นที่และชาวบ้านที่มีประสบการณ์การแก้ปัญหามาก่อนในที่ต่างๆ จะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้มองเห็นลู่ทางต่างๆ ในการแก้ปัญหา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมหลายๆ อย่างประกอบกันสิ่งที่สำคัญ คือแนวคิดในการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จากนั้นจึงไปสู่กิจกรรมพัฒนาของกลุ่มคอยเต่า

3) การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอดคอยเต่า ทำให้ชาวบ้านมีวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้แนวความคิดและมองเห็นแนวทางกิจกรรมแล้ว ก็ทำการวางแผนกิจกรรมในรายละเอียดว่าจะมีการจัดการฟื้นฟูภูมิปัญญาของชุมชนตัวเองอย่างไร จะมีกิจกรรมอะไรบ้างอยู่ในพื้นที่ ที่ต้องใช้งบประมาณมากน้อยเพียงไร เทคนิคปฏิบัติมีอะไรบ้าง ต้องใช้เวลาในแต่ละกิจกรรมอย่างไร เมื่อแต่ละคนในชุมชนมีความชัดเจนในการวางแผนกิจกรรม และเสริมสร้างความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นแล้วจึงตกลงใจดำเนินการได้

4) การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอดคอยเต่าทำให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งทางความคิดเทคนิคต่างๆ ตลอดจนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้นำกลุ่มจะเริ่มเกิดขึ้นในตอนี้ รวมทั้งเป็นการรวมกลุ่มและพัฒนาไปสู่องค์กรชาวบ้าน

5) การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอดคอยเต่า ทำให้ชาวบ้านมีการติดตามแก้ปัญหาและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น มีการประสานงานกับเจ้าหน้าที่จากภายนอกเช่น พัฒนาการประจำอำเภอและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อขอความช่วยเหลือและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น เนื่องจากการทำกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นจากเหตุหลายๆ อย่าง ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการมีเวทีประชุม การติดตาม การสังเกตในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอย่อมทำให้สมาชิกและองค์กรชาวบ้านแก้ปัญหาต่างๆ ได้ทันทั่วถึงและพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ได้

กล่าวโดยสรุป ชุมชนคอยเต่ารวมกลุ่มปฏิบัติการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอดเปรียบเสมือนหนึ่งเป็นการวางแผนพัฒนาชุมชนชนบท โดยทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่ การเรียนรู้ปัญหาของชาวบ้านอย่างมีส่วนร่วม ร่วมกันวางแผน คิดค้นแนวทางของกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา การรวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนและนอกชุมชนนำมา

ผลมผลสาน ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันบนพื้นฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมบนแนวคิดการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนชนบทต่อไป

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ปัญหาอุปสรรคจากการวิจัย

จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1. ปัญหาในการจัดตั้งกลุ่ม ในระยะเริ่มแรกของการรวมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหา แต่กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมจะมีการจัดประชุมกันหลายครั้ง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันซึ่งในช่วงแรกนี้ใช้เวลานานประมาณ 3-4 เดือน จากผู้เข้าประชุมในช่วงแรกๆประมาณ 30 คน ในช่วงหลังจะลดลงไปเรื่อยๆ ซึ่งผู้วิจัยสามารถจัดการถอดออกของกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ชาวบ้านที่เป็นคนหนุ่มสาว ที่ประกอบอาชีพรับจ้างรายวันไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มได้และทุกครั้งที่มาประชุม ต้องการผลตอบแทน เมื่อไม่ได้ก็ขอลอดนตัวออกจากการรวมกลุ่ม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มนี้มีความคาดหวังที่มีผลประโยชน์จำนวนหนึ่งเป็นการตอบแทน ซึ่งไม่ใช่ค่าตอบแทนรายวัน ชาวบ้านกลุ่มนี้มีความอดทนที่จะอยู่ร่วมกิจกรรมเพื่อดูความดำเนินการของกลุ่มและแนวทางหารายได้จากผลผลิต ชาวบ้านกลุ่มนี้จะมีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป การดำเนินงานของการวิจัยในแต่ละช่วงจะใช้เวลานานประมาณ 5 - 6 เดือน ผลผลิตยังไม่ได้ รายได้ยังไม่เกิด แต่มีการฝึกตัวอย่างรวดเร็วผ้าดั้งเดิม แต่ละลายออกมาจำนวนหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถนำออกจำหน่ายได้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องการผลตอบแทนที่เป็นกอบเป็นกำที่สามารถจะหาได้ในขณะนั้น เช่น การขายเครื่องมือทอผ้า วัสดุดิบในการผลิตผ้า เป็นต้น แต่พอระยะหนึ่งก็ขอลอดนตัวออกจากกลุ่ม

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีฐานะปานกลาง เป็นแม่บ้านและมีความรักในการทอผ้า พ่อบ้านเป็นผู้มีรายได้หลักที่หาเลี้ยงครอบครัวและให้การสนับสนุน กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถไปทำงานรับจ้างได้ หรือต้องอยู่บ้านเลี้ยงหลาน กลุ่มนี้สามารถอยู่ร่วมทำกิจกรรมได้ตลอด ซึ่งมีอยู่ประมาณ 8-9 คน คั้งที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งกลุ่มนี้จะได้รับค่าตอบแทนท่านละ 50 บาทต่อครั้งที่เข้าร่วม ซึ่งต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำมาก และยากที่จะดำรงชีพได้ คั้งนั้นสะท้อนให้เห็นถึง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อปัญหาและผลการวิจัยที่ค้นพบ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

1. ในการจัดการองค์กรของกลุ่ม ควรมีกลไกของการจัดการที่สอดคล้องกับสถานภาพวัฒนธรรมชุมชนที่เปลี่ยนไป เช่น
 - 1.1 การจัดการเรื่องผลประโยชน์ ค่าตอบแทนที่สามารถแก้ปัญหาส่วนตัว และส่วนรวม ไปพร้อมๆกัน อัน ได้แก่ การมีค่าตอบแทนจำนวนหนึ่งผสมกับการสอดคล้องกับอุดมคติของชุมชน
 - 1.2 กระบวนการถ่ายทอดทางปัญญา ควรมีการผสมผสานระหว่างความจำเป็นและการทำงานรวมกลุ่ม เช่นเมื่อสมาชิก มาเข้าร่วมกิจกรรมน้อย สมาชิกสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แกกันได้โดยจัดให้มีรูปแบบที่หลากหลายอาจมีทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ การเขียนเขียนไม่เป็นการหรือแกนนำกลุ่มถ่ายทอดต่อสมาชิก
2. แก้ปัญหาเรื่องผู้นำกลุ่ม โดยการใช้กระบวนการใหม่ในการเลือกสรรผู้นำกลุ่ม เน้นหาผู้นำที่มีความเข้าใจในการจัดการเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนและมีสถานภาพการดำรงชีพที่เอื้อต่อการทำงานของกลุ่มอาชีพ เช่นแม่บ้านที่มีฐานะเลี้ยงตัวได้โดยกลุ่มมรสให้การสนับสนุน
3. กำหนดกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดที่มีความพึงพอใจเป็นพิเศษต่อศิลปะที่มีพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยมือซึ่งมีความแตกต่างจากการผลิตด้วยเครื่องจักรและเป็นสินค้าที่ผลิตได้ขึ้นเดียวต่อผลการผลิตหนึ่ง อาทิเช่น การมีลวดลายผ้าและสีที่ได้ในแต่ละครั้งการผลิตมีความเป็นเอกลักษณ์ในการผลิตแต่ละครั้งหรือเป็นUnique ดังนั้นการทอที่บางครั้งมีเส้นด้ายที่ผิดพลาดบ้างจะถือว่าเป็นเสน่ห์ของผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ รวมทั้งการใช้สีธรรมชาติที่การย้อมแต่ละครั้งจะมีสีเฉพาะและมีความงดงามที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงจากธรรมชาติ
4. ควรมีการศึกษาวิธีการที่ช่วยสามารถยกระดับความสามารถทางการผลิตของชุมชนเพื่อให้มีความสามารถเข้าสู่ขบวนการแข่งขันทางการค้าและมีผลผลิตมากพอที่จะขยายตลาดต่อไปเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่เป็นแรงจูงใจให้กลุ่มอาชีพทอผ้ามีความเข้มแข็งขึ้น
5. สร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มในการสร้างกลไกเพื่อตอบสนองต่อการจัดทำตลาด โดยมีขั้นตอนที่ควรพิจารณาดังนี้
 - 5.1. ควรมีนักวิจัยหรือหน่วยราชการเข้าไปช่วยสร้างระบบทางการตลาดโดยระหว่างการค้าเน้นการศึกษาควรเลือกสรรสมาชิกกลุ่มที่มีความเข้าใจต่อระบบการค้ามากที่สุดติดตามเพื่อเรียนรู้วิชาการหรือ

5.2 ในกรณีที่หน่วยราชการหรือนักวิจัยไม่สามารถดำเนินการด้วยตัวเองได้ ควรมีการอาศัยพ่อค้าในท้องถิ่นเป็นคนช่วยในการนำร่องการขายสินค้าก่อนเพื่อให้ผลผลิตออกสู่ตลาดได้จริงทำให้กลุ่มเกิดกำลังใจเมื่อผลิตแล้วก็ขายได้ หรือ

5.3 จัดองค์กรพิเศษในกรณีที่ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนแบบกึ่งชุมชนเมืองโดยคนในชุมชนมีศักยภาพที่สามารถบริหารจัดการตนเองได้ในระบบการตลาดแบบทุนนิยมเป็นพื้นฐาน เช่น มีแกนนำชุมชนที่เป็นผู้ประกอบการอยู่เดิมแล้วและคนในชุมชนเป็นแรงงานที่มีทางเลือกมีไร่นาว่างงานในกรณีเช่นนี้นักวิจัยหรือหน่วยราชการควรเข้าไปทำหน้าที่ผู้นำเสนอทางวิชาการในเรื่องการเพิ่มศักยภาพทางเทคนิค ศิลปการออกแบบ และบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับมูลค่าเพิ่มของสินค้า มิใช่พยายามสร้างกลุ่มอาชีพแบบที่ทางรัฐหรือนักวิจัยมีความต้องการให้เป็นตามความคิดของตนเอง ตามข้อสรุปที่ว่า"ศึกษาจากชุมชน ปฏิบัติจากชุมชน"

6. การสนับสนุนของทางหน่วยราชการ ควรเน้นเรื่องการสร้างความรู้ การสร้างจิตสำนึก การสร้างระบบเครือข่ายทางการตลาด โดยให้ชุมชนได้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่อันจำกัดของระบบราชการเพื่อเน้นให้ชุมชนได้พึ่งตนเองเป็นหลักแทนที่จะหวังผลประโยชน์หรือการพึ่งพิงองค์กรของรัฐซึ่งชุมชนมีความเคยชินต่อระบบการช่วยเหลือแบบระบบรับอุปถัมภ์เช่น ได้รับเบี้ยเลี้ยงในการฝึกอบรม เป็นต้น

7. สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องถึงประโยชน์ที่เกิดจากการทำ านอย่างมีส่วนร่วมและพึ่งพาอาศัยกันซึ่งเป็นหนทางรอดที่จะทำให้คนยากจนในชุมชนชนบทมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ พยายามกำจัดข้อขัดแย้งอันอาจจะเกิดขึ้นภายในกลุ่มและควรสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการปฏิบัติกรรมเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีในที่สุด

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

จากข้อค้นพบของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำประเด็นของปัญหาและอุปสรรคมาให้เป็นฐานข้อมูลในการพิจารณาสู่การวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะของการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มอาชีพของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความรู้ด้านกระบวนการจัดการด้านธุรกิจขนาดเล็ก
2. การศึกษาวิจัยถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่มีต่อความสนใจของเยาวชนในการสืบทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของท้องถิ่น
3. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

4. ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการพัฒนาผู้นำกลุ่มอาชีพ เนื่องจากผู้นำกลุ่มยังขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และระบบกลไกตลาดที่จะนำกลุ่มดำเนินกิจกรรมอย่างมั่นคงต่อไปในอนาคต

